

B. van Luijk, 1635123

Evangelical Theology I: The eclipse of God, 2006/2007, H. Bakker

23 oktober 2006, tentamen

Examenvragen:

**Hoeveel van de opgegeven leesstof heb je (na raming) aandachtig gelezen?*

100% (plus extra stof; Robinson "Honest to God", diverse artikelen)

1. Probeer Edwards' opvatting over de 'withdrawal of God' te verklaren. Doe dit vooral tegen de achtergrond van de (brede én smalle) kerkgeschiedenis en geestesgeschiedenis de dato laatste decennia van de eerste helft 18e eeuw.

Edwards spreekt over de "withdrawal of God" als hij merkt hoe de opwekking(sbeweging) stopt. Er was een opwekkingsbeweging, die zich voltrok na het bidden van Edwards in 1734/35 en een latere mede door de invloed van puriteinse predikers die afkomstig uit Engeland waren. De puriteinen die in Amerika aanwezig waren, kwamen ook uit Engeland en waren hier onder invloed van het slechte politieke en religieuze klimaat ten opzichte van de puriteinen vandaan gevlucht. Deze puriteinse beweging zelf riep op om door te gaan met de reformatie, deze was nog niet klaar. Zij riepen op tot wedergeboorte en daaruit voortvloeiende levensheiliging. Daarom vroegen zij van hun predikanten om een bekeringsverhaal, geen toga aan te trekken (priesterschap aller heiligen; broeder onder de broeders), levensheiliging en de tucht toe te passen. De wedergeboorte moet zichtbaar worden in het leven van de gelovige; men moet puur leven. Deze reformatie en opwekkingsbeweging zou er volgens Edwards toe moeten leiden dat God (wellicht voor het laatst) komt en de nieuwe hemel en aarde vestigt. Echter, door de excessen in de opwekkingen en het gemis van levensheiliging heeft God zich teruggetrokken. Hierbij is het ook van belang te zien dat juist in deze tijd de individualiteit en het rationele denken opkomen. Aan de ene kant is de puriteinse theologie hier tegen, maar tegelijk gebruikt zij de rationaliteit in haar theologie. Zo zien we bijvoorbeeld dat de oproep tot wedergeboorte/bekeringsverhaal en de levensheiliging een beroep doet op de individuele mens en tegelijk dat er ook gewezen op de gemeenschap en het gebruiken van tucht daarin. Zo ook wat betreft de rationaliteit: aan de ene kant wordt zij verguist om de ideeën die leiden tot goddeloosheid, maar tegelijk speelt zij een rol in syllogismen bij het beoordelen van het eigen geloof en de vanzelfsprekendheid van het geloof.

2. Hoe zien in hoofdlijnen de essentialia van een Edwardiaanse 'theologie van de opwekking' eruit en licht deze toe aan de hand van historische ervaringsgegevens die Edwards beschrijft.

De theologie van de opwekking (of revival) richt zich op een wereldwijde beweging die ervoor zorgt dat iedereen wedergeboren wordt en dit ook zichtbaar maakt in zijn leven. Hiervoor is het nodig dat de gehele christenheid bidt tot God, door dit gebed zal God zich niet terugtrekken en in deze wereld ingrijpen.

Edwards gebruikte hierbij het begrippenpaar providentie en piëteit. Met dit eerste bedoelde hij de almacht en voorzienigheid van God; God kan zich openbaren, maar Hij kan zich ook terugtrekken, dit is aan God zelf. Maar door de piëteit (het gebed en de levensheiliging) kunnen christenen open komen te staan voor de dingen die God laat gebeuren. Edwards ziet hierbij sterk de hand van God in de geschiedenis. God toont zich als wij tot Hem bidden. De volgende historische gebeurtenissen zijn volgens hem een voorbeeld van Gods providentie en antwoord op de gebeden van christenen:

- Het wonder van duinkerken: de invasie van Engeland gepland door de fransen, mislukt jammerlijk door de slechte weersomstandigheden op het kanaal. Omdat Edwards pro-engels was (vanwege de geschiedenis van Amerika) vond hij dit een teken van Gods providentie.
- Overwinning op prins Charles: Deze had in schotland al een aardig stuk van Engeland veroverd (voornamelijk door door hem betaalde legers), door zijn getreuzel in Edinburgh, kreeg de koning van Engeland echter de tijd om een leger samen te stellen en hem te verslaan. Omdat prins Charles de Jacobieten als bondgenoot zocht (deze waren hoogkerkelijk en niet puriteinsgezind) vond Edwards dit een teken van de providentie van God.
- Cape Breton: Cape Breton was een Franse kolonie boven Massachusetts. Het was een doorn in het oog van de Puriteinen en (Engelse) Amerikanen. In de geschiedenis rondom het veroveren ziet Edwards vaak Gods providentie: plan niet uitgelekt, tegenstemmers niet aanwezig tijdens stemming voor plan, aanleggen op andere plek van leger, veroveren van bastion, veroveren van Cape Breton.
- Spaanse armada: de Spaanse armada krijgt last van ziekte en storm als zij een wraakactie op Amerika wil uitvoeren.

3. Becommentarieer het volgende citaat van Nietzsche:

'Der tolle Mensch sprang mitten unter sie ... "Wohin ist Gott" rief er ... Wir haben ihn getötet ... Aber wie haben wir das gemacht? Wie vermochten wir das Meer auszutrinken? Wer gab uns den Schwamm, um den ganzen Horizont wegzuwischen?'
 [Uit *Die fröhliche Wissenschaft*, 1882, §125]

Nietzsche stelt hier dat God door de mensen gedood is. De tolle mensch vraagt hier dus waar God gebleven is. Waar de mensen Hem gelaten hebben, want ze hebben Hem niet meer nodig. Ze weten het echter nog niet. Maar er komt een tijd dat de mens a-religieus is. Wat dit betreft is Nietzsche profetisch. Deze dood van God is veroorzaakt door "messen", dit kan erop duiden dat de mens God gefileerd heeft. God is onder het fileermes gekomen: Hij is onderzocht en daarbij is Hij komen te overlijden. Hiervoor is de verlichting aansprakelijk. De kerken zullen dan ook alleen nog graftomben van God zijn. Dat de "Horizont" weggewist is duidt op het verdwijnen van perspectief. Het leegdrinken van de zee duidt op het verdwijnen van het onuitsprekelijke/oneindige. Het absolute is verdwenen. Dit sluit ook aan bij wat Nietzsche wil: hij wil wegdoen met het bovennatuurlijke of een andere werkelijkheid. Er is volgens hem maar een werkelijkheid en geen dubbele. Bij de filosofen ging dit al verkeerd: omdat de mens niet kon leven met de onzekerheid en veranderlijkheid van het bestaan schiep hij zich een andere werkelijkheid. Dat doet de mens steeds weer, ook God is zo'n schepsel van de mens. Maar Nietzsche zegt nu dat deze God dood is en roept op tot het "bejahren" van het leven. De mens moet weer volgens zijn instincten leven. Er is een eind gekomen aan de (slaven)moraal (van onder andere het christendom) waarbij deze instincten als slecht werden gezien (Paulus' "sarx") en nu is het tijd voor de Übermensch, de krijger, de krachtige.

4. Hoe heeft Barth na het drama van de 1^e Wereldoorlog in zijn Römerbrief (2^e druk!) weer durven en kunnen spreken over God en hoe heeft hij dit spreken later expliciterend in zijn *Kirchliche Dogmatik* (delen I, 1 en II, 1) uitgewerkt?

Alleen God kan werkelijk van God spreken. God is de gans andere. Er bestaat een kwalitatief verschil tussen God en de mens. Zo is ook het woord van God altijd anders en niet vast te leggen. God is nooit te reduceren tot een wat, maar blijft altijd een wie. Men kan echter weer van God spreken omdat God "welthaft" tot ons gesproken heeft. Wij

kunnen slechts van God spreken in Zijn openbaring. God blijft daarbij steeds de verborgene, maar ook degene die zich onthult. God is dus steeds te vinden in het verborgene en juist als men de godsverduisternis ervaart is men dicht bij het ontmoeten van God. Juist in de verborgenheid van God onthult Hij zich dus. Dit spreken over God kan alleen gebeuren door God. God geeft zelf het begin en eindpunt van de Godskennis. Wij kunnen God dus nooit tot een onderwerp maken. God wordt begrepen in de onbegrijpelijkheid van God.

5. *Becommentarieer het volgende citaat van Dietrich Bonhoeffer:*

'Ich will also darauf hinaus, daß man Gott nicht noch an irgendeiner allerletzten heimlichen Stelle hineingeschmuggelt, sondern daß man die Mündigkeit der Welt und des Menschen einfach anerkennt.'

*[Uit *Widerstand und Ergebung*, 8 juli 1944, in: *Dietrich Bonhoeffer Werke*, 8. Band, Gütersloh: Chr. Kaiser Verlag, 1998, p. 511.]*

God moet niet ergens binnengesmokkeld worden: God is uit de wereld verdrongen door de mensen. Hij is verdrongen tot aan het kruis. God laat zich ook verdringen tot aan dit kruis toe. Nu leven we dus in een wereld die door God verlaten is. Daarbij moeten we (de theologie) Hem ook niet proberen binnen te smokkelen in het persoonlijke leven van de mens. Nee, daar is deze mens en wereld te mondig voor. In dit "God is niet op deze aarde" volgt Bonhoeffer dus Nietzsche. Deze verlatenheid van God ziet hij voornamelijk in de liberale Duitse theologie, die geen plek meer voor God overlaat en de twee wereldoorlogen, die wijzen op dat er niets goeds/God meer in deze wereld is. Maar juist dan geeft Bonhoeffer ook aan dat God nog wel te vinden is: in het lijden, d.w.z. in het meedragen van het lijden van Jezus. Juist daar waar God zich tot toe heeft laten verdringen: in het lijden van Jezus aan het kruis. En juist dit lijden gaat nu nog door en daar mogen christenen zich geroepen voelen en God ontmoeten.

6. *Waarom nam Martin Buber het in de discussie rond 'Gottesfinsternis' op voor het antropomorfe spreken over God?*

Bij Buber draait het om de ontmoeting: om de ontmoeting van het ik met het Gij. Dit is een werkelijke ontmoeting, daarom durft hij ook te spreken over God op een antropomorfe manier: juist daarin ontmoet de mens werkelijk God: God is dan namelijk weer een Gegenüber en niet meer een het. Hij wordt namelijk in de hedendaagse tijd tot een het en in deze tijd spreekt men ook alleen maar van ik-het relaties, alles wordt tot object gemaakt. Er is geen plek meer voor het transcendentale. Maar juist hierin mist men dan het leven: de werkelijke ontmoeting met gij. Want in de ander kan men zichzelf werkelijk leren kennen en de grenzen die in deze ontmoeting ontmoet worden zijn gidsstenen naar God; God die de grens van alles is. Deze God heeft de mens gemaakt en daarmee zichzelf als persoon geschapen: namelijk als een gij dat de mens mag ontmoeten. Men kan dus eigenlijk ook spreken over het theomorfe spreken.

7. *Licht toe waarom je het wel of niet eens bent met Grenz' werkdefinitie van de evangelische traditie als 'convertive piety'.*

Eenzijds kan ik het vinden in deze werkdefinitie: de evangelische traditie legt vaak de nadruk op de piëteit en wil deze ook doen volgen door een "convertive" levensstijl. Het gaat hierbij ook om een ervaring/geestelijkheid die convertive is, dus het leven verandert.

Anderzijds denk ik dat de focus van het evangelische ontbreekt. En hierbij doel ik dan op de gerichtheid op de bijbel of de goede boodschap (gospel). Deze zou indirect wel te lezen zijn uit het woord piëteit, maar ik denk dat dit aspect van dusdanig belang is én is geweest dat dit een afzonderlijke melding verdient. De evangelische traditie laat zien dat dit gericht zijn op het evangelie juist steeds de drijvende kracht is geweest is voor de verschillende bewegingen onder haar paraplu.

8. Werk Grenz' notie van trinitariaanse gemeenschap als kerngedachte van zijn notae ecclesiae (kenmerken/waarmerken van der kerk) uit.

Voor Grenz is de hoeksteen van de gemeenschap de eeuwige Triniteit en Gods genadige inclusie van mensen in Christus door de Heilige Geest, waarmee zij deelnemers worden van het perichoretische leven van de Triniteit. Er is een zijnsanalogie tussen God en de mens. Zoals God perichoretisch is (ongedeeld, maar tegelijk verschillende personen in en uit elkaar) zo mag de mens ook in de gemeenschap in elkaar en God overgaan. Dit gebeurt dus dan wanneer men zich aan elkaar wil geven in de navolging van Christus (de historische Jezus). Vanuit de notie van deze triniteit als perichorese en het idee dat de mens imago Dei is, stelt Grenz dat hierbij dus sprake is van een analogie. De mens is zo ook geënt op relaties en gemeenschap. De kerk moet zo dus dit beeld van de Schepper dragen en getuigen van het doel dat God met de mensheid heeft. Dit beeld van God is alleen perfect in Christus en daarin moet de kerk dus haar heil zoeken: zij is christocentrisch. Dit kan zij alleen maar zijn door de participatie van de Heilige Geest.

9. Ik heb voorgesteld om een Nederlandse evangelische theologie, rond de kwestie 'vindbaarheid van God' (Graafland!), in te zetten bij 'Christocentrische zichtbaarheid'. Wat is de kracht hiervan, en wat het gevaar?

De kracht zit hem in de algemeenheid van de christocentrische notie. Hierbij zullen velen kunnen aansluiten, daar Christus in de verschillende bewegingen waarin sprake is van evangelicalen de focus is. Ook is hier denk ik sprake van een overeenkomst in het belang dat de zichtbaarheid moet krijgen.

De zichtbaarheid is echter tegelijk een groot gevaar: hoe is deze dan te zien? Gelden hier dan regels voor? Het gevaar ligt om de hoek dat mensen een bepaalde soort zichtbaarheid als voorwaarde gaan zien. Een ander gevaar kan de definitie van de christocentrische notie zijn. Net zoals van Christus verschillende beelden bestaan kunnen deze ertoe leiden dat er ook wat betreft de christocentrische gerichtheid verschillende dingen bedoeld worden. Een definiëring hiervan leidt dan weer tot onenigheid.

10. Je hebt ongeveer 275 jaar (1730-2005) veranderende conceptualisering rond het theologoumenon 'Godsverduistering' bestudeerd. Hoe heeft dit jouw kijk op het vraagstuk 'Godsverduistering' beïnvloed of geopend? (Ik vraag in feite naar je existentiële voorgegeven betrokkenheid bij dit onderwerp. Beantwoord de vraag theologisch, dus niet met persoonlijke avonturen of getuigenissen. Hoe 'weeg' je de status quaestionis op dit moment zelf?)

Ik ben van mening dat theologie altijd existentieel is (of hoort te zijn). Dus in zoverre kan ik deze vraag niet beantwoorden zonder kennis te geven van mijn persoonlijke avontuur en getuigenis. Maar ik zal mijn best doen om deze vraag met uw intentie in het achterhoofd te beantwoorden.

In eerste plaats denk ik dat het denken over godsverduistering niet slechts begonnen is rond 1730 en daarom al een geschiedenis met zich meedraagt. Ook haar einde lijkt mij nog niet in zicht. In zoverre wil ik ook stellen dat godsverduistering een theologoumenon is dat

bij de verhouding God-mens lijkt te horen, totdat Jezus weer komt. Ten aanzien van de genoemde periode kunnen we echter wel spreken over een abstrahering van de term godsverduistering; zij gaat steeds meer duiden op een algemene situatieschets. De huidige wetenschapsfilosofie geeft ons echter een waarschuwing die mij op zijn plaats lijkt: is dit spreken over godsverduistering niet juist een zoeken naar de betekenis van de gegeven situatie? En is in zoverre de angst waarmee een aantal schrijvers deze term bezien niet een imaginaire? Is deze perceptie ook wellicht niet onjuist en is er dus geen sprake van godsverduistering, maar van een godsverlichting, die ons namelijk weer richt op de grondhouding van God tot de mens en vice versa?

Wel denk ik dat het duidelijk is geworden dat de mens nooit zomaar uit kan gaan van de beschikking over/openbaring van God. En daarmee lijkt mij een belangrijk punt in de theologie teruggevonden te zijn: de andersheid van God en Zijn heiligheid. Wat dat betreft laat het nog heel erg de vraag open waar God dus te vinden is. Als al onze eigen aanspraken daarop namelijk niet geldig zijn, zijn we totaal overgeleverd aan het schenken van God van Zijn aanwezigheid aan ons. En daarmee lijkt mij een bijzonder nederige houding gepast. Mij heeft het dan ook gewezen op de vraag of de openbaring nu normaal is of juist niet.

Toch komen we in de bijbel een aantal teksten voor waar God zijn aanwezigheid beloofd. (waar twee of drie... een gebroken hart... etc) En ook Jezus' komst naar deze aarde laat duidelijk zien dat God zich bovenal wil openbaren aan de mens.

Met al deze aspecten lijkt mij juist dit theologoumenon een gegeven in de existentiële houding van de mens tot God, dus juist voor ieder persoonlijk. Deze persoonlijke verhalen kunnen echter in de gemeenschap weer leiden tot een ontmoeting met God.